

Çöl Romancısı İbrâhîm el-Kûnî ve Edebî Kişiliği

Doç. Dr. Ethem Demir | ORCID: 0000-0002-4877-7578 | ethemdemir84@gmail.com

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Doğuş evresini Muhammed Huseyn Heykel'in kırsal yaşam temalı *Zeyneb* adındaki romanıyla tamamlayan Arap romanı, tarih temalı Necib Mahfûz'un romanlarıyla önemli bir merhale katetmiştir. Birçok farklı temayla kaleme alındığı görülen Arap romanının önemli bir temayı eksik bıraktığı görülmüştür. Eksik bırakılan söz konusu tema ise çöl izleği olmuştur. Bu eksigi çok iyi fark eden İbrâhîm el-Kûnî ise kollarını sıvayıp bu manada onlarca roman kaleme almıştır. Çöl temalı birçok romanında çölün zannedildiği gibi ıssız, çorak ve izole edilmiş verimsiz bir coğrafya olmadığını aksine çölün temiz havasıyla, vefalı insanıyla ve sakin ortamıyla müthiş bir coğrafya olduğunu anlatmıştır. Okurları çöl temalı romanlarla tanıştıran Kûnî, söz konusu romanlarında insanın çöl ve doğa ile ilişkisinde hayatın anlamına ve varlığın özüne inmeye çalışmıştır. Bu temada yazdığı onlarca romanı sebebiyle çöl romancısı olarak isimlendirilen Kûnî, on iki yaşında Arapçayı öğrenmesine rağmen Arapça yazdığı romanlarında müthiş mitolojik ve felsefi bir dil kullanmıştır. Söz konusu dili hikâye, edebiyat araştırmaları, eleştiri, dil, tarih ve siyaset ile ilgili eserlerinde de kullanan Kûnî, bu anlamda önemli bir kültürel mirası geride bırakmıştır. Alanında özgün olduğunu düşünülen bu makalede giriş bölümünden sonra Kûnî'nin hayatına, eserlerine, aldığı ödüllere, hakkında söylenenlere ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalara değinilmiştir. Kûnî gibi önemli bir şahsiyeti ve çalışmalarını tanıtmaya odaklanan bu makalenin önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Modern Arap Edebiyatı, Roman, Arap Romanı, İbrâhîm el-Kûnî.

Atıf Bilgisi: Demir, Ethem. "Çöl Romancısı İbrâhîm el-Kûnî ve Edebî Kişiliği". *Marifetname* Cilt 11/2 (Aralık 2024), 371-390

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1512381>

Geliş Tarihi	08.07.2024
Kabul Tarihi	01.08.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Ethem Demir)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetmanetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Desert Novelist Ibrāhīm al-Kūnī and His Literary Personality

Assoc. Prof. Ethem Demir | ORCID: 0000-0002-4877-7578 | ethemdemir84@gmail.com

Siirt University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Siirt,
Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

The Arabic novel, which completed its birth phase with Muhammad Husayn Haykal's rural life-themed novel called Zaynab, has made significant progress with the historical novels of Najīb Maḥfūz. It has been observed that the Arabic novel, which was written with many different themes, left an important theme missing. The theme in question that was left missing was the theme of the desert. Realizing this deficiency very well, Ibrāhīm al-Kūnī rolled up his sleeves and wrote dozens of novels in this sense. In many of his desert-themed novels, he explains that the desert is not a deserted, barren, and isolated, barren geography as it is thought, on the contrary, it is a wonderful geography with its clean air, loyal people, and calm environment. al-Kūnī, who introduced the readers to desert-themed novels, tried to delve into the meaning of life and the essence of existence in people's relationship with the desert and nature. al-Kūnī, who is called the desert novelist because of the dozens of desert-themed novels he wrote, used magnificent mythological and philosophical language in his novels written in Arabic, even though he learned Arabic at the age of twelve. al-Kūnī, who also used the language in his works related to stories, literary research, criticism, language, history, and politics, left behind an important cultural heritage in this sense. In this article, which is considered original in its field, after the introduction part, al-Kūnī's life, his works, the awards he received, what is said about him, and the studies done on his works are mentioned. This article, which focuses on introducing an important personality like al-Kūnī and his works, will fill an important gap.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Modern Arabic Literature, Novel, Arabic Novel, Ibrāhīm al-Kūnī.

Citation: Demir, Ethem. "Desert Novelist Ibrāhīm al-Kūnī and His Literary Personality". *Marifetname* 11/2 (December 2024), 371-390

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1512381>

Date of Submission	08.07.2024
Date of Acceptance	01.08.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Ethem Demir)
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	@.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Arap romanı, Mısırlı roman yazarı Muhammed Huseyn Heykel'in yazdığı *Zeyneb* adlı ilk sanatsal romanıyla doğuş evresini başarıyla tamamlamıştır. Kırsal insanın sıkıntı ve yaşam tarzını konu alan söz konusu roman, Arap romanın önemli temalarından biri olan kırsal yaşama yakından ışık tutmuştur. Daha sonra gelen Arap romanın duayen ismi Necip Mahfûz ise yazdığı romanlarla Arap romanına adeta çağ atlatmıştır. Nitekim Arap romanının yönünü başka bir alan olan kadim Mısır tarihine çeviren Necib Mahfûz, bu şekilde Arap romanının diğer önemli bir teması olan tarihi de ele almıştır.¹

Heykel'in başlattığı kırsal roman geleneği, akabinde Necib Mahfûz'la gelen tarihî roman türü, istenilen ilgiye mazhar olunca bu sefer de dikkatler başka bir alan olan çöle çevrilmiştir. Arap coğrafyasının çok önemli bir bölümü, çöl olmasına rağmen çöl temalı romanların Arap edebiyatında yer almaması büyük bir eksiklik teşkil etmiştir. Aslında bu durumun bir nedeni de kimilerinin romanı şehir kültürünün bir ürünü olarak görmesi olmuştur. Arap romanında çöl temasının yeterince ele alınmadığını gören İbrâhîm el-Kûnî, filmlerde yansıtıldığı gibi çölün boş bir coğrafi bölge olmadığını, aksine köklü bir tarihinin olduğunu, tıpkı şehir sakinleri gibi çöl sakinlerinin de bin yıllara uzanan bir geçmişinin bulunduğunu ve çölün kendine has bir dilinin olduğunu anlatmak için yola koyulmuştur. Bu sebepten hareketle çöl temasıyla onlarca roman kaleme alan Kûnî, çölün boş, çorak ve ıssız bir yer olmadığını belirterek bilakis çölün temiz havası, vefalı sakinleri ve gürültüden uzak ortamıyla çok güzel bir coğrafya olduğunu romanlarında anlatmıştır.²

Romanlarında mitolojik ve felsefî bir dille yoğun bir şekilde işlediği çöl teması nedeniyle çöl romancısı olarak da isimlendirilen Kûnî, ömrünün önemli bir bölümünü Avrupa'da geçirmesine ve hâlâ da orada yaşamasına rağmen vatani olan Libya ve çölüyle bağını koparmamış aksine çöl coğrafyasını romanlarının ana teması haline getirmiştir.

Gerek Türk edebiyatında gerekse de Arap edebiyatında Kûnî'nin hayatına ciddi manada odaklanan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak seksenin üzerinde eser kaleme alan Kûnî'nin söz konusu çalışmaları hakkında onlarca çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara da makalemizin son bölümünde yer verilmiştir. Özgün olduğu düşünülen bu makale çalışması birkaç bölümde ele

¹ Muhammed Mahfûz 'Âlim, "İbrâhîm el-Kûnî rivâiyen", *Mecelletü Tilmîz* 3/36 (Aralık 2021), 78.

² 'Âlim, "İbrâhîm el-Kûnî rivâiyen", 78.

alınmıştır. Öncelikle Kûnî'nin hayatı akabinde eserleri, üçüncü bölümde aldığı ödüller sonrasında hakkında ifade edilen görüşler ve en nihayetinde ise eserleri hakkında yapılan çalışmalara değinilmiştir.

1. Hayatı

7 Ağustos 1948 yılında Libya'nın Fezzan bölgesi Gadâmis şehri yakınlarında doğan İbrâhîm el-Kûnî, Afrika'nın birçok ülkesine yayılmış olan Tevârik³ kabilesine mensuptur. Tevârik dil ve kültürüyle büyüyen Kûnî, on iki yaşından itibaren edebî dili olan Arapçayı öğrenmiştir. İlkokul, ortaokul ve liseyi Libya'nın güneyinde okuyan Kûnî, üniversiteyi Moskova'da bulunan Maxim Gorgy edebiyat enstitüsünde okumuştur. 1977 yılında edebiyat alanında yüksek lisans eğitimini de tamamlayan Kûnî, bu şekilde örgün eğitim hayatını noktalamıştır. Ana dilinin iyi bilinmesinde başka dillerin önemli olduğunu düşünen Kûnî, bu düşünceden hareketle sekiz dili iyi bir şekilde öğrenmiştir. Kûnî'nin öğrendiği söz konusu diller anadili olan Târikiyye'nin yanı sıra Arapça, Rusça, İngilizce, Almanca, İspanyolca, Latince ve Lehçe'dir.⁴

Oldukça verimli bir eğitim hayatı geçiren Kûnî, tarih araştırmalarına da meraklı olmuştur. Özellikle dinler tarihi, edebiyat tarihi ve felsefe tarihi ilgi alanı olmuştur. Eğitimin yanında öğretim faaliyetleriyle de meşgul olan Kûnî, bu anlamda Georgetown, Tokyo ve Sorbonne Üniversitelerinde çeşitli dersler vermiş ve akademik çalışmalara kaynak gösterilmiştir.⁵

Şimdi İsviçre'nin Thun yakınlarında bulunan Goldiwil köyündeki dağlara yakın bir yerde yaşayan Kûnî, Arap dünyasında büyük bir saygı ve kültürel mirasa sahiptir. 2010 yılında Mısır Kültür Bakanlığı'ndan prestijli Arap Romanı ödülünü alan Kûnî, aldığı para ödülünü ise Nijer ve Mali'deki Tuareg halkına bağışlamıştır.⁶

³ 16. Yüzyıldan itibaren Akdeniz sahilinden Gadâmîs'e uzanan bölgede bulunan Berberi Sanhâce kabilesinin küçük kollarından Targa kabilesine nispetle ilgili bölgede yaşayanlara Tevârik denilir. Batı'da Touareg, Tuareg ve Tawariq şeklinde isimlendirilen bu toplum, Mâlî, Moritanya, Sudan, Cezayir, Nijer, Çad ve Libya gibi birçok Afrika ülkesine yayılmışlardır. (Detay için bk: Ahmet Kavas, "Tevârik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (20.06.2024).); İbrâhîm Bitka, "Lemahât min tarihi kabâilî't-Tevârik", *Afrika Araştırmaları Dergisi* 3/5 (Kasım 2016).

⁴ Salih Zor- Adnan Arslan, "Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması" *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/38 (Aralık 2021), 160-161; Edinburgh University Press Journals, "Travelling Home: Ibrahim al-Kûnî's al-Tibr (Gold Dust)" (Erişim 17 Mayıs 2024); Wikipedia, "İbrâhîm el-Kûnî" (Erişim 17 Mayıs 2024).

⁵ Kitâbât, "İbrâhîm el-Kûnî sana' a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ" (Erişim 18 Mayıs 2024)

⁶ Edinburgh University Press Journals, "Travelling Home: Ibrahim al-Kûnî's al-Tibr (Gold Dust)"

2. Eserleri

Kûnî'nin lisans eğitimi aldığı dönemde György Lukács'ın da benimsemiş olduğu yaygın teoriye göre roman bir şehir edebî ürünüydü. Ancak yazdığı romanlarla Kûnî bu algıyı adeta ters yüz ederek roman sanatının her coğrafyaya uyarlanabilen bir edebî tür olduğunu ispatlamıştır. Nitekim sahra (çöl), insanın doğa ile ilişkisi ve insanın sahra ile yakınlığı gibi insan-doğa ilişkisine dönük romanlar yazan Kûnî, söz konusu yaygın teorinin geçersizliğini ortaya koymuştur.⁷

Edebî eser üretmede oldukça velud olan Kûnî'nin seksen bir tane edebî eser yazdığı ve bu eserlerin kırk farklı dile çevrildiği aktarılmıştır. Birçok alanda yazan Kûnî'nin bu anlamda çalışmaları başta roman olmak üzere edebiyat araştırmaları, eleştiri, dil, tarih ve siyaset konularına ilişkindir.⁸

2.1. Romanları

Kûnî'nin seksen bir adet eserine bakıldığında bunların önemli bir bölümünün roman çalışmaları olduğu görülecektir. Nitekim yaklaşık otuz iki tane roman kaleme alan Kûnî'nin bu romanlarının bazıları tek kitap halindeyken bazıları da birkaç kitaptan oluşan set şeklinde olmuştur. Zira konuya bu zaviyeden bakıldığında *Ribâ 'iyyetü 'l-husûf* adlı romanın dört, *el-Mecûs* adlı romanın iki, *es-Sehere* adlı romanın iki ve *Se esirru bi emrî li hulânî 'l-fusûl* adlı romanın üç kitaptan oluşan set oldukları diğer romanlarının ise birer kitap halinde oldukları dikkati çekmiştir.

Kûnî'nin önemli görülen romanları hakkında bazı tanıtıcı bilgilerin aktarılmasında fayda mülâhaza edildiğinden dolayı yazarın romanları ve içeriklerine ilişkin kısaca şu şekilde bir aktarımda bulunabiliriz:

Ribâ 'iyyetü 'l-husûf

1989 yılında yayınlanan *Ribâ 'iyyetü 'l-husûf* adlı roman seti yukarıda belirtildiği gibi dört kitaptan oluşmaktadır. Söz konusu romanlar ilki *el-Bi 'r* ikincisi *el-Vâha* üçüncüsü *Ahbâru 't-tûfâni 's-sânî* ve dördüncüsü ise *Nidâü 'l-vâkvâk*'tır. Romanın *Ribâ 'iyyetü 'l-husûf* şeklinde isimlendirilmesinin nedeni ise roman olayların ay tutulması hikâyesine ilişkin olmasıdır.⁹

⁷ Kitâbât, "İbrâhîm el-Kûnî sana 'a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ"

⁸ Tümü Yemîne, *er-Rivâyetü 'l-Arabîyye mine 'l-mehallîyye ile 'l-âlemiyye İbrâhîm el-Kûnî inmuzec* (Teyyâre İbn Haldûn Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 13-14.

⁹ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *el-Bi 'r*, (Libyâ: Tasillî li'n-Neşri ve 'l-Î'lâm, 1991); İbrâhîm el-Kûnî, *el-Vâha* (Libyâ: Tasillî li'n-Neşri ve 'l-Î'lâm, 1991); İbrâhîm el-Kûnî, *Ahbâru 't-tûfâni 's-sânî* (Libyâ: Tasillî li'n-Neşri ve 'l-Î'lâm, 1991); İbrâhîm el-Kûnî, *Nidâü 'l-vâkvâk*

et-Tibr

1990 yılında yayınlanan roman, 1996-1998 yılları arasında İtalyanca, İspanyolca, Almanca ve Japonca olmak üzere dört farklı dile çevrilmiştir. Georgetown Üniversitesi'nde görev yapan Doçent Dr. Elliott Colla tarafından İngilizceye çevrilen romanın anlatımı, mistik bir anlatım tarzına sahip sembollerdir.¹⁰

Nezîfu'l-hacer

1990 yılında yayınlanan roman; Almanca, Felemenkçe, Fransızca, İngilizce ve İsveççe dilleri olmak üzere toplam beş yabancı dile çevrilmiştir. Kûnî'nin yabancı bir dile çevrilen ilk romanı olan bu eser; Mısır-Lübnan yayınevi tarafından 2013 yeniden basılmıştır.¹¹

el-Mecûs

İki cilt halinde olan romanın ilk cildi, 1990 ikinci cildi ise 1991 yılında yayınlanmıştır. Mitolojik, destansı bir düşünceye dayanan roman; varoluşun anlamı, insan serüveni ve kader hakkında muhtelif soruları gündeme taşımaktadır. Doğadaki yaşam hakkında da zengin bilgiler aktaran roman, Kûnî'nin "Dağların havasını solumayan asla hayatın tadını alamaz" veciz sözüyle başlamaktadır.¹²

es-Sehere

İki ciltten oluşan romanın ilk cildi, 1994 ikinci cildi ise 1995 yılında yayınlanmıştır. Oldukça hacimli olan bu iki cilt romanın ilk cildi 670 ikinci cildi ise 446 sayfadan oluşmaktadır. el-Muessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâseti ve'n-Neşir yayınevi tarafından yayınlanan roman, Kûnî'nin çok önemli bir sanatsal eseridir. Çöl hayatı, adetleri ve kültürü gibi çöle ilişkin temalara yer veren roman, mitolojik bir dil kullanmıştır.¹³

Vâvu's-suğrâ

1997 yılında yayınlanan roman, 2015 yılında Amerika Ulusal Edebiyat Tercüme ödülünü kazanmıştır. Roman, göçmen kuşların kuzeyden sahraya gelişleriyle başlamaktadır. Bu kuşların gelişine çok sevinen sahra sakinleri,

(Libyâ: Tasillî li'n-Neşri ve'l-Î'lâm, 1991).

¹⁰ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *et-Tibr* (Beyrut: Dâru't-Tenvîr, 1992).

¹¹ 'Âlim, "İbrâhîm el-Kûnî rivâiyen", 84.

¹² Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *el-Mecûs* (Beyrut: Dâru't-Tenvîr, 1992).

¹³ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *es-Sehere* ('Ammân: Darû'l-Fâris, 1994).

onların gelişlerini berekete yorup çok sevinirler. Ancak istedikleri bir sonuçla karşılaşmayan sahra sakinleri, çeşitli hastalıklara yakalanırlar.¹⁴

‘Uşbu’l-leyl

1997 yılında yayınlanan roman, 93 sayfalık küçük hacimli bir eserdir. Mitolojik ve efsanevî epizotların yaygın bir şekilde bulunduğu bu romanda Kûnî, sahranın kadim geçmişine gitmiştir. Sahranın simge, mitler ve efsanelerine değinen Kûnî, bu şekilde hayatın anlamına ve varlığın özüne inmek istemiştir.¹⁵

Se esirru bi emrî li hulânî’l-fusûl

1999 yılında yayınlanan roman, üç kitaptan oluşan bir set şeklindedir. Birinci kitabın ismi *eş-Şerğ*, ikincisi *el-Bülbül* ve üçüncüsü ise *Berku’l-Haleb*’tir. Roman, Rebâb adındaki genç bir kız ve Abdurrahman adındaki genç bir erkek arasındaki aşkı konu almaktadır. Abdurrahman’ın aşkı uğruna içinde bulunduğu muhafazakâr toplumda çektiği sıkıntılara da değinen roman; kolay ve ilgi çekici bir üslupla konuları ele almıştır. Birçok sosyal mesajlar da veren roman, bu anlamda genç kızların eşlerini seçmede özgür bırakılmaları gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶

ed-Dünyâ selâsetü eyyâm

2000 yılında yayınlanan roman, felsefi nitelikli bir eserdir. Uzak bir çölde yaşayan ve Şeyh diye isimlendirilen bir şahsın hayatını konu alan romanın olaylarına bakıldığında söz konusu şahsın bir gün üç adam tarafından ziyaret edildiği görülmektedir. Her birinin dünya günleri olan dün, bugün ve yarını temsil ettiği bu adamlarla sohbet eden Şeyh adındaki şahıs, onlara dünya, hayat ve ölüme ilişkin sorular sorar. Birçok farklı dile de çevrilen roman, eleştirmen ve okurların yoğun ilgisine mazhar olmuştur.¹⁷

Beytün fi’l-dünyâ ve beytün fi’l-henîn

2000 yılında yayınlanan roman, Kûnî’nin en güzel çalışmalarında biridir. Cezbedici bir üslupla yazılan roman, sahra coğrafyasında yaşanan bir sevgiyi konu almaktadır.

¹⁴ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Vâvu’s-suğrâ* (Beyrut: el-Müessesetü’l-Arabiyye li’l-Derâse ve’n-Neşr, 1997).

¹⁵ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *‘Uşbu’l-leyl* (Beyrut: Dâru’l-Multekâ,ts.).

¹⁶ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *el-Bülbül* (Beyrut: Dâru’n-Nehâr, 1999); İbrâhîm el-Kûnî, *eş-Şerğ* (Beyrut: Dâru’n-Nehâr, 1999); İbrâhîm el-Kûnî, *Berku’l-Haleb* (Beyrut: Dâru’n-Nehâr, 1999).

¹⁷ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *ed-Dünyâ selâsetü eyyâmin* (Beyrut: Dâru’l-Multekâ,ts.).

el-Behsu ‘an mekâni’d-dâi‘

2003 yılında yayımlanan roman, büyüleyici üslubuylay okuru çölün heyecan verici ortamına, sır ve gizem dolu atmosferine ve eşsiz güzelliklerine götürmektedir. Felsefi bir dil ile kaleme alınan roman, okura zengin bir hayal gücü dünyasını sunmaktadır.¹⁸

Enûbîs

2002 yılında yayımlanan romanın konusu; mitoloji, mahremle zina, babanın öldürülmesi, insanların kurban edilmesi ve Tevârik kabilesinin folklorik gelenekleridir. Bir bebeğin Tevârik kabilesinde din anlamına gelen “Eylâ” kelimesini haykırmasıyla başlayan roman, bunun üzerine hayrete düşenlerin durumuna değinmektedir. Etraftakiler, bu ilk şoku atlattıktan sonra ona anne, baba ve benzeri kelimeler söylemelerine rağmen çocuk ilginç hareketlerde bulunmayı sürdürür.¹⁹

Nidâu mâ kâne beîden

2006 yılında Dâru’l-Arabiyyeti li’d-Dirâseti ve’n-Neşri yayınevi tarafından yayımlanan roman, birçok ödül kazanmıştır. Nitekim 2008 yılında Şeyh Zâyid Edebiyat Ödülü’nü kazanan roman, 2010 yılında da Fransa’da Altın Kelime Ödülü’nü kazanmıştır. Söz konusu romana tema bağlamında bakıldığında ise tarihi olayları konu aldığı görülmüştür.

Kâbil eyne ehûke Hâbîl

2007 yılında yayımlanan roman, mevcut valinin devrilmesi ve Karamanlı ailesinin 1711 yılında yönetime geliş serüvenini anlatmaktadır. Roman olaylarına yakından bakıldığında Karamanlı Ahmed Paşa’nın belirtilen tarihte yönetime geldiği ve Libya’yı Osmanlı’dan yarı bağımsız bir yapıya kavuşturduğu görülmektedir. Ancak taht kavgaları, kardeşlerin çekişmesi, korsanların Trablus’u işgal etmesi gibi hususlar, Karamanlı ailesini artık tehdit etmektedir.²⁰

¹⁸ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *el-Behsu ‘ani’l-mekâni’d-dâi‘* (Beyrut: el-Müessesetü’l-Arabiyye li’d-Derâse ve’n-Neşr, 2003).

¹⁹ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Enûbîs* (Beyrut: el-Müessesetü’l-Arabiyye li’d-Derâse ve’n-Neşr, 2002).

²⁰ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Kâbil eyne ehûke Hâbîl* (Beyrut: el-Müessesetü’l-Arabiyye li’d-Derâse ve’n-Neşr, 2007).

el-Varm

2008 yılında yayınlanan roman, 2009 yılında Uluslararası Booker Arap Roman Ödülü'nün uzun listesine girmeyi başarmıştır. Gücün anlamı, yöneten, yönetilen, otorite ve zorba kavramlarıyla ilgili olarak felsefi ve varoluşçu derin bir düşünceye dayanan sembolik bir dil kullanan roman, özellikle insanın iktidarla olan ilişkisine ışık tutmuştur.²¹

Men ente eyyuhe'l-melâk

2009 yılında yayınlanan roman, Messî adındaki şahsın oğluna "Yucortin" ismini koymaya çalışmasıyla başlamaktadır. Bu ismin Emâzigiyye kabilesinin dilindeki isimlerle uyuşmaması üzerine Messî, oldukça sıkıntılı bir süreç yaşamaktadır. Roman, söz konusu, sıkıntılı süreci konu almaktadır.²²

Cenûbi garbi tarvâde cenubi garbi Kartaca

2011 yılında yayınlanan roman, 640 sayfalık oldukça hacimli bir eserdir. İçerik itibariyle tarihi destansı bir eser olan bu roman; okuru farklı zaman ve mekanlarda uzun bir tarihi yolculuğa çıkarmaktadır. Roman, farklı devlet ve medeniyetler arasında yaşanan savaşları, baskıcı yönetimlere karşı gelişen halkın direnişi ve zamanla meydana gelen sosyal değişimleri konu edinmektedir.²³

Fursânu'l-ahlâmi'l-katîle

2012 yılında Birleşik Arap Emirliğinde bulunan Dâru's-Sedâ yayınevi tarafından yayınlan roman, siyasi konulu bir roman olup Arap Baharı sürecinde Libya'da yaşanan durumu ele almaktadır. Kaddâfi rejimine karşı çıkan Ğâfir adındaki bir devrimcinin mücadelesini konu alan romana detaylı bakıldığında Ğâfir'in yüksek bir kulede konumlanmış Kaddâfi'nin keskin nişancılarını bertaraf etmek için bitişik nizam şeklinde inşa edilmiş evlerde tünel kazma mücadelesine ışık tuttuğu görülmektedir.²⁴

Nâkatu'l-Lâh

2015 yılında yayınlanan roman, Kahire'de bulunan Dâru'l-Kiyân yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Kayıp bir vatanın öyküsünü anlatan roman,

²¹ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *el-Varm* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2008).

²² Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Men ente eyyuhe'l-melâk* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2009).

²³ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Cenûbi garbi tarvâde cenubi garbi Kartaca* (Dubai: Dubai es-Sekafiyye, 2011).

²⁴ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Fursânu'l-ahlâmi'l-katîle* (Dubai: Dubai es-Sekafiyye, 2012).

ele aldığı epizotları itibari ile hayal ve gerçek karışımı bir çalışmadır. Roman olayları, zaman itibari ile büyük sahra çölünün birçok Afrika ülkesi arasında paylaşıldığı ve kitleler halinde Tevârik kabilesinin göçe zorlandığı altmışlı yıllarda geçmektedir.²⁵

İbrâhîm el-Kûnî'nin yukarıda haklarında detaylı bilgi verilen romanları dışında da birçok romanı bulunmaktadır. Kûnî'nin söz konusu diğer romanları şunlardır: *Harîfu 'd-dervîş* (1994), *el-Fem* (1994), *Finetü 'z-zevân* (1995), *Biru 'l-hayte 'ür* (1997), *ed-Dümye* (1998), *el-Fezâ 'a* (1998), *Merâsî 'Ülîs* (2004), *Melekûtu tifleti 'r-rabb* (2005), *Levnu 'l-lanetib* (2005), *Fî mekânin neskûnuhû fî zamânın yeskûnunâ* (2006), *Yakub ve ebnâuhû* (2007), *Yusuf bilâ ihvetihi* (2008) ve *Resûlu 's-semâvâti 's-seb'* (2009).

2.2. Hikâyeleri

Kûnî'nin yazmış olduğu edebî çalışmalar arasında hikâye türü eserlerin de önemli bir payı vardır. Hikâye yazım türüne 1974 yılından itibaren başlayan Kûnî, 1993 yılına gelindiğinde bunların sayısını yediye çıkarmıştır. Kûnî'nin farklı zamanlarda yazmış olduğu söz konusu yedi adet hikâye türü eseri şunlardır: *es-Salâtü hârice nitâki 'l-evkâti 'l-hamse* (1974), *Cur 'a min dem* (1993), *Şeceretü 'r-retmi* (1986), *el-Kafes* (1990), *Vatanü 'r-rue 's-semâviyye* (1991), *el-Huru 'l-evvel ilâ vatani 'r-rue 's-semâviyye* (1991) ve *el-Vekâi 'u 'l-mefkûde min sîreti 'l-mecûs* (1992).

2.3. Diğer Eserleri

Roman ve hikâye dışında edebiyat araştırmaları, eleştiri, dil, tarih ve siyaset konularına ilişkin de birçok eser kaleme alan Kûnî, bu anlamda oldukça zengin bir kültürel birikimi okurların beğenisine sunmuştur. İşaret edilen konularda yaklaşık yirmi beş eser yazan Kûnî'nin ilgili eserlerinin bazıları tek kitap halindeyken bazıları ise yedi kitaba varan setler halinde olmuştur. Nitekim ilgili setlere yakından bakıldığında *en-Nâmûs* adlı setin üç, *Beyânun fî lügati 'l-lâhût* adlı setin yedi ve *'Adûs 's-surrâ* adlı setin de dört kitaptan oluştuğu görülmektedir.

Kûnî'nin değinilen alanlarda yazmış olduğu söz konusu eserler şunlardır: *Sevrâtü 's-sahrai 'l-kubrâ* (1970), *Nakdü nedveti 'l-fikri 's-sevr* (1970), *Mulâhazât 'ala cebîn 'l-gurbe* (1974), *Divânü 'n-nesri 'l-berrî* (1991), *er-Rebbetü 'l-haceriyye ve nusûs uhrâ* (1992), *Sahrâi 'l-kebîr* (1998), *en-Nâmûs* (1998-1999), *Vesâya 'z-zamân* (1999), *Nusûsu 'l-halk* (1999), *Nezîfu 'r-rûh* (2000), *Ebyât* (2000), *Risâletü 'r-rûh* (2001), *Beyân fî lügati 'l-lâhût* (2001-2006),

²⁵ Detay için bk. İbrâhîm el-Kûnî, *Nâkatu 'l-Lâh* (Beyrut: Dâru 's-suâl, 2015).

Menâzilu'l-hakîka (2003), *Ustûretu hubbin ilâ suveysirâ* (2003), *Luhûn fî medîh mevlâna'l-mâi* (2002), *es-Suhufu'l-ulâ* (2004), *Suhufu İbrâhîm* (2005), *el-Mehdûd ve'l-lâ mahdûd* (2002), *Hekeza teemmeleti'l-kâhine mîm* (2006), *Vatanî sahrâûn kubrâ* (2010), *Sevbun lem yûdennes bi simi'l-heyât* (2012), *'Adûs's-surrâ* (2012-2016), *Me'zûfetu'l-evtâri'l-mezmûme* (2015) ve *Ehlu's-Surrâ* (2016).

3. Aldığı Ödüller

İbrâhîm el-Kûnî'nin edebî çalışmalarına ilişkin aldığı ödülleri gerek Ortadoğu gerekse de Kuzey Afrika'da hiç kimse bu kadar almamıştır.²⁶ Gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde almış olduğu bu ödüller, şüphesiz Kûnî'nin derin edebî birikimini ve eserlerinin edebî değerini ortaya koymaktadır.

Ulusal ve Uluslararası düzeyde yoğun ilgiye mazhar olan Kûnî'nin almış olduğu söz konusu ödüller şunlardır:²⁷

- 1995 yılında *Nezîfu'l-hacer* adlı romana ilişkin İsviçre Devlet Ödülü
- 1996 yılında genel çalışmalarına ilişkin Libya Devlet Ödülü
- 1997 yılında *et-Tibr* romanına ilişkin Japonya Tercüme Komisyonu Ödülü
- 2001 yılında *el-Mecûs* romanına ilişkin İsviçre Devlet Ödülü
- 2002 yılında *Vâvu's-suğrâ* romanına ilişkin Fransa'nın Diğer Milletlerle Dayanışma Ödülü
- 2005 yılında Almancaya çevrilen çalışmalarına ilişkin İsviçre Devlet Ödülü
- 2005 yılında *es-Sahrâ* romanına ilişkin Libya Sebeh Üniversitesi Ödülü
- 2005 yılında Fas Muhammed Zafzâf Arap Romanı Ödülü
- 2006 yılında Fransa Binicilik, Edebiyat ve Sanat Ödülü
- Unesco Frankfurt Komisyonu Altın Söz Ödülü
- *Nidâu mâ kâne beid* romanına ilişkin 2007-2008 eş-Şeyh Zâyid Edebiyat Yazarları Ödülü
- 2009 yılında *Vatan rue's-semâviyye* kitabına ilişkin İtalya Mondello Uluslararası Edebiyat Ödülü
- 2010 yılında Kahire Beşinci Uluslararası Yaratıcı Arap Roman Yazarları Ödülü
- 2015 yılında İngiltere Man Booker Ödülü'nün kısa listesine girmeyi başardı.

²⁶ Wikipedia, "İbrâhîm el-Kûnî"

²⁷ Mevdû' "İbrâhîm el-Kûnî rîvâi Lîbî" (Erişim 18 Mayıs 2024).

- 2015 yılında *Vâvu's-suğrâ* romanına ilişkin Amerika Tercüme Ödülü
- 2023 yılında İtalya Luis Üniversitesi Uluslararası Zemmâle Ödülü

4. Yaptığı Görevler

Asıl görevi olan edebiyat yazarlığının yanında muhtelif zamanlarda birçok görevde de bulunan Kûnî farklı dönemlerde diplomat ve gazeteci olarak da görev yapmıştır. Bu anlamda ilk görevini altmışlı yılların başında Fezzân gazetesinde editörlük yaparak yapan Kûnî, daha sonra Libya *el-Hedîse* adlı dergide çalışmıştır. Bir süre Libya'da Sosyal ve Politikalar Bakanlığında çalışan Kûnî, ardından Kültür Bakanlığında çalışmaya başlamıştır. Söz konusu yurt içi görevlerin ardından uzun süre yurt dışı görevlerde bulunan Kûnî, bu kapsamda ilk olarak 1975 yılında Libya Haber Ajansı'nın Moskova muhabirliğini yapmıştır. 1978 yılında Libya-Polonya dostluk vakfının temsilciliğini yapan Kûnî, aynı yıl içinde Libya'nın Varşova'da bulunan elçiliğinde ateşe olarak görev yapmıştır. 1981 yılında Polonya dostluk dergisi editörlüğünü de yürüten kûnî, 1982 yılında Libya'nın İsviçre'de bulunan büyükelçiliğinde basın danışmanı olarak görev yapmıştır. 1987 yılında Libya'nın Moskova'da bulunan büyükelçiliğinde basın danışmanı olarak çalışan Kûnî, bu şekilde gazeteci ve diplomat olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur.²⁸

5. Hakkında Söylenenler

Fransız Lire dergisi tarafından en etkili elli uluslararası çağdaş roman yazarından biri olarak gösterilen Kûnî; Avrupa, Amerika ve Japonya'da akademik edebiyat ve kültür çevrelerinin yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilen Kûnî, İsviçreli tarafından topraklarında yaşayan en etkili şahsiyetlerden biri olarak görülüp ismi etkili şahsiyetler listesine yazılmıştır. Söz konusu listede Ortadoğu, Kuzey Afrika hatta üçüncü dünya ülkelerinden sadece onun ismi yer almıştır.²⁹

1998 yılında Almanya'da düzenlenen Uluslararası Frankfurt Kitap Fuar'ına şeref konuğu olarak İsviçre çağrıldığında İsviçre Cumhurbaşkanı, Kûnî'yi de beraberinde ilgili geziye götürmüştür. Böylece ilk defa yabancı biri, İsviçre Cumhurbaşkanı'nın dış gezi heyetinde yer almıştır.³⁰

²⁸ Goodreads "İbrâhîm el-Kûnî" (Erişim 18 Mayıs 2024); Edinburgh University Press Journals, "Travelling Home: Ibrahim al-Kûnî's al-Tibr (Gold Dust)"; Kitâbât, "İbrâhîm el-kûnî sana'a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ"

²⁹ Kitâbât, "İbrâhîm el-Kûnî sana'a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ"

³⁰ Kitâbât, "İbrâhîm el-Kûnî sana'a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ"

İslam tarihi ve Arapça dili uzmanı Alman mütercim Hartmut Fähndrich, Kûnî hakkında şöyle demiştir:

“Ben İbrâhîm el-Kûnî’yi Arap edebiyatı alanında müstesna bir şahsiyet olarak görüyorum. Nitekim onun çöl temalı yazdığı eserleri, insan varlığına ve Akdeniz havzasının efsanevi hazinesine bir işaretidir. Bu durum da Arap edebiyatında benim için eşsiz bir şeydir. Bana göre Kûnî ortaya koymuş olduğu bu çalışmalar sebebiyle Nobel edebiyat ödülüne aday gösterilebilir.”³¹

Arap kültüründe uzman olan Amerikalı gazeteci Marcia Lynx Qualey, Kûnî ile ilgili şunları söylemektedir:

“İbrâhîm el-Kûnî, sadece klasik Arapça metinlerinden ilham alan diliyle ön plana çıkmamaktadır. Onun diline yansıyan çöl sahneleri, dini inançlar ve Tevârik kabilesinin kasideleri onu ayrıca farklı kılmaktadır. Kûnî’nin çalışmalarına yansıyan tabiat ve hayvanlarla ilgili sözleri aslında bir aksesuar olmaktan öte insan-hayvan ve ruh-tabiat arasındaki ilişkiye yeni bir bakıştır.”³²

Mısırlı edebiyat eleştirmeni Salâh Fadl, Kûnî hakkında şöyle demiştir:

“Kûnî’nin çalışmaları bütün boyutlarıyla insan, hayvan ve doğada kökleşmiş olan mitolojik alemini tercüme ediyor. Nitekim Kûnî’nin çalışmalarına bu anlamda bakıldığında bitki, gölge ve hayvanların sosyal rollerini yerine getirdiği görülüyor. İşte bu durum, Kûnî’nin en önemli yönünü ortaya koymaktadır. O, kazı çalışmalarını soğuk ve uzak jeolojik toplumlarda yapmaktadır. O, çölün hafızasını yeniden inşa etmektedir.”³³

Mısırlı diğer bir eleştirmen olan Câbir Ufûr, İbrâhîm el-Kûnî hakkında şöyle söylemektedir:

“İbrâhîm el-Kûnî, hakkettiği değere ulaşmayan mazlum bir Arap yazar olmasına rağmen o bir dâhidir. O, dehasına yakışır şekilde birçok uluslararası ödül kazanmıştır. Ancak ait olduğu toplumu, ona hakkettiği değeri vermemiştir. Kûnî, bütün boyutlarıyla çöl edebiyatı efsanesini oluşturabilen yegâne Arap yazardır.”³⁴

6. Eserleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar

İbrâhîm el-Kûnî’nin edebî birikimi ve eserlerinin edebî zenginliğini gösteren bir diğer gösterge ise eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalardır.

³¹ Kitâbât, “İbrâhîm el-Kûnî sana ‘a ustûrate’s-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ”

³² Kantara, “Nezratün cedîde ‘ala alakâti’l-beşeri bi’l-heyavân ve’r-rûhi bi’t-tabiatî”, (Erişim 18 Mayıs 2024).

³³ Kitâbât, “İbrâhîm el-Kûnî sana ‘a ustûrate’s-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ”

³⁴ Kerime Zülfe, *el-‘Atabâtü’n-nassiye fi rivâyeti vâvu’s-suğrâ li İbrâhîm el-Kûnî* (8 Mayıs 1945 Kalme üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2017), 12-13.

Nitekim Kûnî'nin eserleri üzerine yapılan çalışmalara yakından bakıldığında onlarca makale ve tezin bu anlamda yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalardan bazıları şunlardır:

6.1. Tezler

- Kerîme Zülfe, *el-'Atabâtü'n-nassıye fî rivâyeti vâvu's-suğrâ li İbrâhîm el-Kûnî* (8 Mayıs 1945 Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2017).
- Meryem Zeğdûdî, *Uslûbiyyetü's-serdi fî kıssati 'el-Lisân' li İbrâhîm el-Kûnî* (8 Mayıs 1945 Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014).
- Havle Hûlî Bûziyânî, *Mesâru't-tahavûlati'l-me'sâviyye fî rivâyeti el-Verm li İbrâhîm el-Kûnî* (Muhammed Hayder Biskra Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2015).
- Tûmî Yemîne, *er-Rivâyetü'l-Arabiyye mine'l-mehalliyye ile'l-âlemiyye İbrâhîm el-Kûnî inmuzec* (Teyyâre İbn Haldûn Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021).
- Ali 'Arîve Amâl – Bûdîse Hecîre, *Tecelliyyâtü'l-'acâibî fî rivâyeti es-Sehere li İbrâhîm el-Kûnî el-cüz'ü'l-evvel* (el-Mesîla Muhammed Bûdiyâf Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2021).
- Semîre binti Zâbbe, *Bunyetü'l-ustûra fî rivâyâti İbrâhîm el-Kûnî* (Mevlûd Muammerî Tîzî Vûzû Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2018).
- Lûbnâ Bûğannâf, *Şe'riyyetü'l-emkine fî rivâyeti men ente Eyyuhê'l-milâk li İbrâhîm el-Kûnî* (8 Mayıs 1945 Kalme Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2015).
- Cundî Halîsa – Cundî Sabîra, *İstid'âu't-tuvâsi fî rivâye Nezîfî'l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî* (Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî -Bûrç Bû'arîrîç-Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021).
- İlâm Mukadder, *el-Bunyetü's-serdiyye fî rivâye el-Verm li İbrâhîm el-Kûnî* (Muhammed Bûdiyâf Üniversitesi dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018).
- Mustafâvî Abdulhak – Merhî 'İzzuddîn, *el-Mihyâlu's-sahrâvî fî edeb İbrâhîm el-Kûnî* (el-'Arabi't-tîbsî Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).
- Gâlim Zehra – Hamû Aîşe, *Şa'riyyetü'l-vesfî fî rivâyeti Nezîfî'l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî* (Abdulhamîd b. Bâdis – Müsteğânim-Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

- el-Yûsufî Nuaym – Suleymânî Heybe, *Temessulâtü'z-zât ve işkaliyyetü'l-hüviyye fî rivâyeti men ente eyhe'l-milâk* (Medya Yahya Fâris Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022).
- Beşîr Ahmed Ali Cellâle, el-Ustûra ve'l-mekân fî edeb İbrâhîm el-Kûnî (Ürdün Üniversitesi Yüksek Öğrenim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007).
- Bennânî 'Ammâriniyye – Hâtem Ceddî, *Rivâye 'uşbi'l-leyl li İbrâhîm el-Kûnî Mukarane Simyâiyye* (el-'Arabi't-tıbsî Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- Selîme Dâsse – Nezîhe Heyyâm Dehhân, *Bünyetü's-sirâ'î fî rivâyeti Yakub ve ebnâuhu li İbrâhîm el-Kûnî* (Biskra Muhammed Haydar Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).
- Nûr Han 'Atatafe – Semîre binti Ferhât, *el-Mevrûsu's-şâ'bî fî rivâye et-Tibr li İbrâhîm el-Kûnî* (Teyyâre İbn Haldûn Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021).
- Vefâ Muhyuddin Sâlim Ebû Gamçe, *el-Hakikatü't-tarihîyye ve'l-Heyâlu'rivâi fî rivâyât İbrâhîm el-Kûnî* (Trablus Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010).
- Nesîme 'Alevî, *Cemâliyyetü'l-hitâbi'r-rivâi 'inde İbrâhîm el-Kûnî* (Emir Abdulkâhir İslâmî İlimler Üniversitesi, Edebiyat ve İslâmî Medeniyet Fakültesi, Doktora Tezi, 2012).
- Lubnâ Bûhannâf, *Tecelliyâtü'l-antropolojiya fî'l-hitâb'r-rivâi li İbrâhîm el-Kûnî* (8 Mayıs 1945 Kalme Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2020).
- Linde binti Abbâs, *Bünyetü's-şahsiyyeti't-terâcidiyye fî rivâyât İbrâhîm el-kûnî – et-Tebr, Nezîfu'l-hacer; Men ente eyyuhe'l-milâk-* (Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî -Bûrç Bû'arîriç- Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2019).

6.2. Makaleler

- Muhammed Mahfûz Alim, “İbrâhîm el-Kûnî rivâiyyen”, *Mecelletü Tilmîz* 3/36 (Aralık 2021)
- Şerîf Bimusa Abdulkadir- Emel Reşîd, “el-Tûtamiyye fî rivâyâtı İbrâhîm el-Kûnî”, *Mekalîd Dergisi* 5/9 (Aralık 2015).
- Mirzâka Ziyânî, “Tecelliyâtü ustûretü't-tûtam fî rivâyeti nezîf'l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî- el-Veddân nemûzec”, *Mekalîd Dergisi* 6/4 (Haziran 2017).

- Mîlûdî Şenûfî, “et-Tûtemu’l-mukaddes ve dirâmâ’l-hulûl fî rivâyeti nezîfî’l-hacer li İbrâlim el-Kûnî”, *Kadâya’l-edeb Dergisi* 1/1 (Aralık 2016).
- Mebrûk Kevârî, “en-Nessu’l-ustûrî ve teşezzi’d-dilâle fî rivâyeti nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî”, *el-Bâhis Dergisi* 2/1 (Haziran 2010).
- Vel’a Sâlih, “Ustûretu’l-hatîa fî nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî”, *Ulûmu’l-insaniyye Dergisi* 8/14 (Haziran 2008).
- Bûşâkûr Abdurrahim- Bûsâğûdî Habîb, “Tecelliyâtü’n-neseki’s-sekâfî fî rivâyeti nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî-nemâzic muhtara”, *Tenmiyyetü’l-mevâridi’l-beşeriyye Dergisi* 16/4 (Aralık 2021).
- Zâvî Sâre, “el-Mekânü’r-remz fî rivâyeti nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî”, *Defâtiru mahberi’ş-şe’riyyeti’l-Cezâiriyye*, 8/2 (Aralık 2023).
- Şekallû Aişe- Meymûn Suheyle, “Bünyetü’l-hitâbi’r-rivâi fî rivâyeti nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî”, *Cusûru’l-marîfe Dergisi* 9/2 (Mart 2023).
- Bûhannâf Lubnâ, “Tedâviliyyetü’l-işâriyyâti fi’l-hitâbi’r-rivâi li İbrâhîm el-Kûnî rivâyetü nezîfî’l-hacer inmûzec”, *Havlîyâtu câmiati Kalme li’l-ulûmi’l-ictimâiyye ve’l-insâniyye Dergisi* 13/2 (Aralık 2019).
- Bûdeyûce Kadiyye, “Tecelliyâtü’l-acâibiyye fi’r-rivâyeti’l-Arabiyye rivâyeti’t-tibr ve nezîfî’l-hacer li İbrâhîm el-Kûnî İnîmûzec”, *el-Murtekâ Dergisi* 5/1 (Mart 2022).
- Halîme Dehmânî, “el-Fedâu’l-mutehayyel fi kitâbâti İbrâhîm el-Kûnî - et-Tibr, Nezîfî’l-hacer, uşbu’l-leyl- inmûzec” *Hikmet Dergisi* 5/1 (Mart 2017).
- Nevâl Medûrî, “Teşekkülü’l-fadâ ve’zamânî’l-ustûrî fî rivâyeti uşbi’l-leyl li İbrâhîm el-Kûnî”, *Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 11/21 (Haziran 2017).
- Ali Miftah raşid, “Tecelliyâtü’z-zamân ve’l-mekan fî rivâyeti mâ be’de’l-hedâse rivâyeti İbrâhîm el-Kûnî uşbi’l-leyl nemûzec”, *el-Mevrûs Dergisi* 4/4 (Ekim 2015).
- Bûşîbe et-Teyyîb- Buveys Mansûr, “Musteviyû tevzîfî’l-ustûreti fî rivâyeti’l-Bi’r li İbrâhîm el-Kûnî”, *Lûgat- Kelâm Dergisi* 2/3 (Aralık 2016).
- Sekîne el-Lakab, “Tevzîfu’turâs fî rivâyeti -el-Bi’r- li İbrâhîm el-Kûnî”, *Cusûru’l-marîfe* 7/3 (Eylül 2021).
- Mikdâs Rezîka- Zuveys Nebîle, “Tecelliyâtü’l-usture fî rivâyeti’s-sahara li İbrâhîm el-Kûnî”, *Arap Dili ve Edebiyatı Dergisi* 12/3 (Kasım 2020).

- Abdulkerim Suheyle - İbn ‘Uliyye Nuayme, “Tecelliyâtü’ş-şahsiyye fî rivâyeti -et-Tibr- li İbrâhîm el-Kûnî”, *el-‘Umdetü fi’l-lisâniyyât ve tehlîlu’l-hitâb Dergisi* 6/1 (Ocak 2022).
- Nesîme ‘Alevî, “el-İştigâlu’l-remzî li nemûzeci’ş-şahsiyyât fî rivâyeti - Yakub ve ebnâuh- li İbrâhîm el-Kûnî”, *Dil ve Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Haziran 2016).
- Verde Muallim, “Şe‘riyyeü’l-mâi fî rivâyeti Vâvi’s-suğrâ li İbrâhîm el-Kûnî”, *et-Tevâsu’l-edebî Dergisi* 5/7 (Aralık 2016).
- Kânâvî Abdulhak – Züveyş Nebîle, “Nizâmu’ş-şahsiyyât fî rivâyeti et-Tibr li İbrâhîm el-Kûnî Mukârabesîmyâiyye” *el-Lugatü’l-Arabîyye Dergisi* 21/5 (Aralık 2019).
- Abdurrahim Bûşâkür, “el-Ensâku’s-sekâfiyye fî rivâyeti ‘et-Tibr’ li İbrâhîm el-Kûnî”, *el-Hitâbu ve’t-tevâsul Dergisi* 1/3 (Mart 2019).
- Halâsî Verda, “et-Teşkilâtü’l-hüvviyye ve devruhâ fî hareketi’l-intikâli ve’l-incâzi fî rivâye ‘es-Sehere’ li İbrâhîm el-Kûnî”, *Kalme Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (Aralık 2021).
- Bûsemâha Muveysî, “el-İbdâ‘u’s-serdi ‘inde İbrâhîm el-Kûnî”, *Faslu’l-hitâb Dergisi* 7/1 (Mart 2018).
- Hattâb Tâniyye, “İbrâhîm el-Kûnî ve meşru‘uhu’s-serdî min tûki’s-sahrâ ilâ iş‘âi’l-‘âlemiyye”, *Ru’ya fikriyye Dergisi* 2/2 (Haziran 2016).
- Bûdine Bilkâsim, “Antropolojiye’s-sahrâ ve eb‘âduha tûbâviyye fi’l-mihyâli’s-serdî ‘inde İbrahîl el-Kûnî”, *Antropolojiye’l-edyân Dergisi* 19/1 (Ocak 2023).
- Harîzî Esmâ, “el-Mihyâlu’s-sahrâvî ve’l-ustûra fî rivâyât İbrahîl el-Kûnî”, *Dil ve Edebiyat Dergisi* 9/3 (Ekim 2021).
- Kûse Bilâl, Serdiyyetü’s-sahrâ: Nahve i‘adeti teşkîli’t-tecrubeti’l-hikâiyyemin menzûr İbrâhîm el-Kûnî”, *el-Hitâb Dergisi* 16/2 (Haziran 2021).
- Zeğûdî Delile, “Nidâ’l-melâhim fî rivâyeti’s-sahrâ ‘inde İbrâhîm el-Kûnî”, *el-Eser Dergisi* 15/1 (Haziran 2019).
- Sulaiman Taan, “Modern Libya Edebiyatında Kadın: İbrâhîm al-Kûnî Örneği”, *Tokat İlmîyat Dergisi* 10/1 (Haziran 2022).

Sonuç

Muhammed Huseyn Heykel’in *Zeyneb* adlı romanıyla başlayan Arap romanı, farklı dönemlerde ortaya çıkan Arap edebiyatçılarıyla önemli aşamalar katetmiştir. Söz konusu edebiyatçıların roman çalışmalarına yakından bakıldığında her birinin okuru farklı temalarla buluşturduğu görülmüştür. Ancak

coğrafyasının çok önemli bir bölümü, çöl olmasına rağmen çöl temasının hakkettiği ölçüde Arap romanında yer almadığı dikkatleri çekmiştir.

Bahsedilen durumun temel nedeni ise roman sanatının birçok kişi tarafından şehir kültürünün bir ürünü olarak görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu düşünceye karşı çıkan ve bilfiil onun geçersizliğini ispatlamak isteyen Kûnî, çöl temalı onlarca roman kaleme almıştır. Yazdığı söz konusu romanlarında mitolojik ve felsefi bir dil kullanan Kûnî, okura edebî açıdan zengin eserler sunmuştur. İçerik itibarıyla de bahsedilen zenginliğe sahip söz konusu romanlar; çöl, insanın çöl ile ilişkisi, doğa ve insanın doğayla ilişkisi konularına yoğun bir şekilde değinmiştir.

Romanların edebî ve içerik zenginliğine işaret eden önemli bir detay da ilgili romanların birçok yabancı dile çevrilmesidir. Nitekim Kûnî'nin romanlarına bu anlamda bakıldığında özellikle bazılarının onlarca dile çevrildiği görülmüştür.

Roman dışında hikâye, edebiyat araştırmaları, eleştiri, dil, tarih ve siyaset konularında da birçok eser kaleme alan Kûnî'nin ilgili eserlerinin bazıları tek kitap halindeyken bazıları da yedi kitaba varan setler halinde olduğu görülmüştür. Kûnî'nin ilmî birikimi ve eserlerinin ilmî değerini gösteren önemli bir gösterge de söz konusu eserleri hakkında yazılan onlarca akademik çalışma olmuştur. Yazdığı seksen bir eseriyle birçok çevrenin dikkatini çeken Kûnî; ulusal ve uluslararası onlarca ödül ile taltif edilmiştir. Aldığı parasal ödüllerin önemli bir bölümünü kabilesinden fakir olan Tevârik halkına bağışlayan Kûnî, bu anlamda birçok insanın takdirini kazanmıştır.

Kaynakça | References

- Âlim, Muhammed Mahfûz. "İbrâhîm el-Kûnî rivâiyen". *Mecelletü Tilmîz* 3/36 (Aralık 2021), 76-91.
- Bitka, İbrâhîm. "Lemahât min tarihi kabâili't-Tevârik", *Afrika Araştırmaları Dergisi* 3/5 (Kasım 2016), 117-138
- Edinburgh University Press Journals. "Travelling Home: Ibrahim al-Kûnî's al-Tibr (Gold Dust)". Erişim 17 Mayıs 2024. <https://www.eupublishing.com/doi/10.3366/ccs.2013.0110>.
- Goodreads. "İbrâhîm el-Kûnî". Erişim 18 Mayıs 2024. https://www.goodreads.com/author/show/988499._
- İbrâhîm el-Kûnî, *Berku'l-Haleb* (Beyrut: Dâru'n-Nehâr, 1999).
- Kantara. "Nezratün cedîde 'ala alakâti'l-beşeri bi'l-heyavân ve'r-rûhi bi't-tabîati". Erişim 18 Mayıs 2024. <https://qantara.de/ar/article/رواية-واو-الصغرى-للكاتب-الليبي-ابراهيم-الكوني-نظرة-جديدة-على-علاقة-البشر-بالحيوان-والروح>.
- Kavas, Ahmet. "Tevârik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevarik>.
- Kitâbât. "İbrâhîm el-Kûnî sana 'a ustûrate's-sahrâ ve keşefe gabâyâhâ". Erişim 18 Mayıs 2024. <https://kitab.com/cultural/ابراهيم-الكوني-صنع-أسطورة-الصحراء-وك>.
- Kûnî, İbrâhîm. *'Uşbu'l-leyl*. (Beyrut: Dâru'l-Multekâ, 2. Basım, ts.
- Kûnî, İbrâhîm. *Ahbâru't-tûfâni's-sânî*. Libyâ: Tasîllî li'n-Neşri ve'l-İ'lâm, 1991.
- Kûnî, İbrâhîm. *Cenûbi garbi tarvâde cenubi garbi Kartaca*. Dubai: Dubai es-Sekafiyye, 2011.
- Kûnî, İbrâhîm. *ed-Dünyâ selâsetü eyyâmin* (Beyrut: Dâru'l-Multekâ, ts.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Behsu 'ani'l-mekâni'd-dâi'*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2003.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Bi'r*. Libyâ: Tasîllî li'n-Neşri ve'l-İ'lâm, 2. Basım , 1991.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Bülbül*. Beyrut: Dâru'n-Nehâr, 1999.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Mecûs*. Beyrut: Dâru't-Tenvîr, 2. Basım 1992.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Vâha*. Libyâ: Tasîllî li'n-Neşri ve'l-İ'lâm, 1991.
- Kûnî, İbrâhîm. *el-Verm*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2008.
- Kûnî, İbrâhîm. *Enûbîs*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2002.
- Kûnî, İbrâhîm. *es-Sehere*. 'Ammân: Darû'l-Fâris, 1994.
- Kûnî, İbrâhîm. *eş-Şerğ*. Beyrut: Dâru'n-Nehâr, 1999.
- Kûnî, İbrâhîm. *et-Tibr*. Beyrut: Dâru't-Tenvîr, 3. Baskı 1992.
- Kûnî, İbrâhîm. *Fursânu'l-ahlâmi'l-katîle*. Dubai: Dubai es-Sekafiyye, 2012.

- Kûnî, İbrâhîm. *Kâbîl eyne ehûke Hâbîl*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2007.
- Kûnî, İbrâhîm. *Men ente eyyuhe 'l-melâk*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 2009.
- Kûnî, İbrâhîm. *Nâkatu 'l-Lâh*. Beyrut: Dâru's-suâl, 2015.
- Kûnî, İbrâhîm. *Nidâü 'l-vakvâk*. Libyâ: Tasîllî li'n-Neşri ve'l-İ'lâm, 1991.
- Kûnî, İbrâhîm. *Vâvu 's-suğrâ*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Derâse ve'n-Neşr, 1997.
- Mevdû'. “İbrâhîm el-Kûnî rivâî Lîbî”. Erişim 18 Mayıs 2024. [https://mawdoo3.com/\(روائي_ليبي\)_ابراهيم_الكوني](https://mawdoo3.com/(روائي_ليبي)_ابراهيم_الكوني).
- Wikipedia. “İbrâhîm el-Kûnî”. Erişim 17 Mayıs 2024. https://ar.wikipedia.org/wiki/ابراهيم_الكوني.
- Yemîne, Tûmî. *er-Rivâyetü 'l-Arabiyye mine 'l-mehalliyye ile 'l-âlemiyye İbrâhîm el-Kûnî inmuzec*. Cezayir: Teyyâre İbn Haldûn Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Zor, Salih - Arslan, Adnan. “Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/38 (Aralık 2021), 155-180.
- Zülfe, Kerîme. *el- 'Atabâtü 'n-nassiye fî rivâyeti vâvu 's-suğrâ li İbrâhîm el-Kûnî*. Cezayir: 8 Mayıs 1945 Kalme üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans, 2017.